

Сучасная беларуская аповесць пра подзвіг і здраду ў гады Вялікай Ачыннай вайны

Шаладонаў І.М.¹

Анотацыя. В статье выявлена важность художественного взгляда на героическое и трагическое прошлое нашего народа. Отмечается, что актуальность данной темы не утратила своей морально-этической и социально-политической заострённости и по сей день. Белорусская проза в жанре повести на современном этапе развития всё глубже погружается в сложные перипетии жизненных военных коллизий человеческих судеб. В повестях В. Быкова, Я. Брыля, И. Шамякина, В. Дубинки, В. Шаболтаса раскрывается стремление авторов войти в духовный эпицентр человеческой драмы, которую явила ему сложная военная реальность и где он должен выявить подлинность своего существования. Каждый из прозаиков находит свою гамму художественных и сюжетных моментов, чтобы наиболее ясно и доходчиво показать свою позицию в отношении поведения своих героев «в минуты жизни роковые».

Ключевые слова: война, повесть, трагизм, подвиг, автор, духовность.

The modern Belarusian story of feat and betrayal during the Great Patriotic War

Shaladonov I.M.¹

Abstract. The importance of an artistic view of the heroic and tragic past of our people is revealed in the article. It is noted that the relevance of this topic hasn't lost its moral, ethical and social and political focus to these days. At the present stage of development, Belarusian prose in the genre of the story is deeped into the difficult ups and downs of vital military conflicts of human destinies. The stories of V. Bykov, J. Bryl, I. Shamyakin, V. Dubinki, V. Shaboltas reveal the desire of the authors to enter the spiritual epicenter of human drama, which was presented to him by difficult military reality and where he must reveal the authenticity of his existence. Each of the prose writers finds his own gamut of artistic and plot moments to

show the most clearly and intelligibly his position regarding the behavior of his heroes “in fateful moments of life”.

Keywords: war, story, tragedy, feat, author, spirituality.

¹*Шаладо́наў Ігар Міхайлавіч (Шаладонов Игорь Михайлович), кандидат филологических наук, старший научный сотрудник отдела белорусской литературы XX и XXI вв. Центра исследований белорусской культуры, языка и литературы НАН Беларуси. ул. Сурганова, 1, корп. 2, 220072, г. Минск, Республика Беларусь.*

Shaladonov Igor Mikhailovich. Candidate Sciences (Philology), Senior Researcher of department of Belarusian Literature of the 20th and 21st centuries. Center for the Belarusian Culture, Language and Literature researches of the National Academy of Sciences of Belarus. Surganova str., 1-2, 220072, Minsk, Republic of Belarus.

E-mail: shaladonov@tut.by

© **І.М. Шаладо́наў**

Учынкі і дзеянні чалавека і народа правяраюцца часам, час у сваю чаргу вызначаецца і нападняецца значнасцю тых ці іншых падзей, якія ў ім адбыліся. Важнейшая функцыя, якая надаецца лёсавызначальнай падзеі звязана са структурырваннем пад яе гістарычнага коду часу. Сацыяльна-важная з’ява ў гэтым значэнні трактуецца як разрыў у жыццёвай паступовасці. Такім шляхам гісторыя рухаючыся драбніцца на дыскрэтныя перыяды, кожны з якіх мае спецыфічныя асаблівасці і ў чымсьці адметны ад перыяда папярэдняга, дзякуючы той знаменальнай дзеі, якая мела месца быць у гіторыі, яна як астранамічная “прасторавая варонка-пульсар” падпарадкоўвае сабе навакольную прастору і структурыруе будучы тэмпаральны модус развіцця нацыі.

Такой феноменальнай падзеяй у гісторыі нашага і іншых народаў былога СССР выступае, мы лічым, – Вялікая Айчынная вайна, якая вось ужо на працягу 65-ці год пазначае і фарміруе клімат міжнародных адносін у свеце, і адначасова выступае найбольш значным наглядным прыкладам “храмасомнага збою” развіцця тэхнагеннай цывілізацыі.

У наш атамна-камп'ютарны век той ці іншы перыяд гісторыі закладзены ў агульны код храналогіі ў нашмат большай ступені нясе сэнсавую нагрузку, бо дзякуючы яму ў сучаснасці вельмі хутка выстрайваецца своеасаблівы “сакральны ланцуг” аднамерных з’яў, дат са сваімі каштоўнымі арыенцірамі, якія падпарадкоўваюцца нейкай задуме, канцэпцыі, апрыёрным правілам адбору жыццёва важных прыярытэтаў для таго ці іншага народа і нават свету.

Кожны народ ушаноўвае тыя ці іншыя даты і перыяды сваёй гісторыі так, каб яны атрымалі гарманічную суаднесенасць з іншымі фактамі свайго мінулага, сучаснага і будучага. І ад таго наколькі доўга, тая ці іншая выбраная на гістарычнай лінейцы часу падзея будзе захоўваць свой “сакральна-цэментуючы” сэнс для народа, залежыць і працэс выжывальнасці нацыі, яе перспектывы ў будучым.

Вялікая Айчынная вайна, якую беларускі народ перажыў у самых трагічных для сябе наступствах, без перабольшвання з’яўляецца эпохальнай падзеяй у яго гісторыі. Таму той страшны і высакародны ваенны вопыт, які выпаў на долю беларусаў павінен быць не толькі зафіксаваным, але і ўсімі сродкамі абаронены, каб не паўтарыць урокаў мінулага наноў.

Зараз, асабліва пасля развалу СССР, усё настойлівей па ўсіх лініях палітычнага і сацыяльна-духоўнага быцця, і сродкамі літаратуры таксама, робяцца памкненні дэзаўваліраваць ваенны гераізм савецкага народа ў гады Вялікай Айчынай вайны, прынізіць значэнне той агульнай Перамогі, змікшыраваць падзвіг франтавікоў, партызан і падпольшчыкаў, зарэтушыраваць ахвярнае ненасільнае супраціўленне простага народа, які ў сваёй абсалютнай большасці не прыняў “новага парадку” акупантаў.

У нас жадаюць “адабраць” па праву заваяваную перамогу, і тым самым пазбавіць галоўнага кампанента жыццёвай сілы – слаўнай гістарычнай памяці, вызначальнага паказчыка духоўнай моцы. Нам навязліва імкнуцца ўнушыць міф аб абсурднасці мінулай вайны, аб дарэмнасці прынесеных ахвяр на алтар перамогі. Робяцца сур’ёзныя памкненні ператварыць падзеі вайны ў бяссэнсоўную гульню сляпой наканаванасці, трагічнага бязладдзя, гіпертрафіруюць, самімі імі надуманную, праблему грамадзянскага супрацьстаяння, займаюцца смакаваннем і эстэзізацыяй паказу разгула нематываванай людскай энергіі лютасці, вычварэнства, якія,

безумоўна, маглі мець месца на вайне, але ім гэта неабходна найперш для таго, каб наглядна, як ім думаецца, даказаць, што паколькі ў нашага народа не было нічога здатнага ў мінулым, тым больш слаўным, то такі народ і не мае права разлічваць на годную сучаснасць і будучыню.

Дзеля чаго такі моцны ўдар скіраваны нашымі недабразычліўцамі менавіта на нашу памяць аб Вялікай Айчыннай вайне, ды таму, што чым карацей фаза часу для знакавых падзей у жыцці нацыі, тым больш яго гісторыя будзе складацца з пермаментных крызісаў, катастроф, разбурэнняў, барацьбы, забойстваў, тым яму <народу > спадручней падсунуць і навязаць іншую шкалу каштоўнасцей, “новы код часу” са сваім уніфікаваным кадастрам дат і “правільнай гісторыі”.

Памяць аб мінулай вайне, як вядома, утрымліваецца рознымі сродкамі, дзе галоўнымі формамі вытупаюць народна-абшчэная памяць, гістарычна-навуковая памяць і памяць мастацка-вобразная, якія маюць складаную функцыю ўзаемадзеяння.

Беларуская ваенная проза XX стагоддзя мабыць дасягнула свайго вышэйшага самавыяўлення менавіта ў раскрыцці вытокаў стойкасці і мужнасці народнага характару ва ўмовах ваеннага ліхалецця і злому. Без перабольшання можна казаць аб тым, што на сусветным літаратурным полі беларуская літаратура найбольш вядома сваёй прозай пра вайну. Таму сучасная беларуская мастацкая проза мае багатыя традыцыі праўдзівага і глыбіннага раскрыцця тэмы Вялікай Айчыннай вайны.

Тэма вайны з самага пачатку для беларускага пісьменства стала тэмай інтэгральнага агульнанацыянальнага гучання, якая адначасова на кожным гістарычным адрэзку выпрацоўвае новыя крытэрыі, межы і прыярытэты, за якімі праглядаюцца неабсяжныя гарызонты спасціжэння лёсу чалавека і яго “следу” ў часава няўмольным, зменлівым свеце.

Творчасць такой пляяды беларускіх празаікаў як К. Чорны, М. Лынькоў, І. Мележ, А. Адамовіч, Я. Брыль, В. Быкаў, І. Шамякін, І. Навуменка, В. Адамчык, І. Чыгрынаў, І. Пташнікаў, Б. Сачанка, В. Казько, В. Карамазаў, А. Кудравец і інш. у спасціжэнні чалавечага вымярэння драматычна-трагічнага жыццёвага вопыту вайны, стала дасягненням не толькі

нацыянальнай літаратуры і культуры, але думаецца, і сусветнай скарбонкі мастацкага слова.

Падзеі Другой сусветнай вайны, стрыжнявым фактарам якой з'явілася змаганне савецкага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны, становяцца тым контрапунктам сучаснай гісторыі па якім і будзе праходзіць галоўны “нерв” не толькі міжнароднай палітыкі адносін, але і змаганне тых ці іншых цывілізацыйных, светапоглядных, агульначалавечых, нацыянальных, класава-ідэйных, маральна-эстэтычных, мастацка-аксіялагічных праблем, канфліктаў і канцэпцый унутры кожнай нацыі.

Таму ад разумення таго ці іншага чалавека, а тым больш мастака слова, сутнасці і значэння вялікага змагання нашага народа і іншых народаў свету супраць чалавеканенавісніцкай ідэалогіі фашызма і мілітарызма, ад успрымання справядлівых урокаў гэтага змагання, ад выверанай пазіцыі талерантнага “выцяснення трагічнага мінулага” з гісторычнай памяці, і будзе залежыць гуманістычны аптымізм нашай будучыні.

Слушную думку выказаў аднойчы вядомы нямецкі гісторык М. Блок: «Кожны раз калі тыя ці іншыя грамадствы перажываюць чарговы крызіс развіцця і пачынаюць сумнявацца ў сабе, яны спрабуюць спытацца ў сябе, правы ці яны былі калі спрашвалі мінулае, і ці правільна яны яго спрашвалі» [1, с. 7-8].

У гэтым сэнсе мастацкі «ваенны вопыт» беларускай літаратуры, якая сінхранічна, амаль ужо семдзсят год кандэнсуе людскую памяць, аб тых драматычных, і, безумоўна, ахвярна-гераічных часах, мае непераходнае значэнне дзеля захавання «баланса праўды гісторыі» у поглядзе на мінулае і сучаснае, і ў пошуку справядлівага і аптымальнага шляху па выхаду з лабірынтаў накіпінных ідэалагічных, каштоўнасных і маральна-духоўных канфліктаў пасляваеннай эпохі.

Сённяшні этап у эстэтычным працэсе асэнсавання свету ў прасторы вайны і чалавека ў нязвыклым для яго стане чалавеказабойства і ахвярнасці, праз падзеі Вялікай Айчыннай вайны, характарызуецца тым, што асвойваецца ён ужо ўсімі магчымымі тэмпаральна-гістарычнымі пакаленчымі трэндамі. Письменнікамі, якія былі непасрэднымі ўдзельнікамі вайны, тымі, хто бачыў вайну дзіцячымі вачыма, і нават тымі, хто нарадзіўся ўжо пасля гэтай вайны.

Гэтая вайна настолькі ўвайшла ў быт, уклад і ментальнасць беларускага народа, што памяць аб ёй запісана ў

беларуса амаль на генным узроўні. Чаму не ў малай меры пасадзейнічала і савецкая пасляваенная літаратура. Але ж вызначальным у гэтым феномене памяці думаецца схавана ў тым, аб чым так дакладна сказаў у адным з сваіх выступленняў пісьменнік В. Казько: “Таму што гэта не проста кожны трэці загінуў беларус. Гэта з нас трэць нашага чалавечага цела вырвалі і дзесьці пахавалі” [4, с. 178].

Любы народ асуджаны на адзіноцтва і выміранне, калі яго прадстаўнікі не могуць ці не прывучаны па-сапраўднаму ўспрымаць і слухаць мелодыю гучання “гістарычнай творчай музыкі нацыянальнага светаўспрымання”, калі народны свет жыцця ні адным асэнсаваным гукам ужо не можа прабіцца і закраюць струны душы і памяці індывіда, на шляху да свабоднага і справядлівага светаўладкавання.

Трэба адзначыць, што сакраментальнае пытанне беларускага быцця, асабліва ў XX стагоддзі – ці будзе вайна, і сакраментальнае жаданне беларусаў – толькі б яе не было! – настолькі пранізвае і насычае жыццёвую і мастацкую прастору беларускай рэчлінасці, што мы дзесьці і адчуваем сябе, асабліва з цяперашнім няўстойлівым станам светапоглядных арыенціраў, народам, які дагэтуль “не вярнуўся з вайны”.

Боль, смутак, адчуванне непараўнасці атрыманых страт і ахвяр той навалы, не змог заглушыць нават ідэалагічны (імунна-выратавальны ў нечым) больш паўвякавы перыяд гераізацыі ваеннай гісторыі. Усё больш і больш настойліва ў наш час уздымаецца пытанне дзеля якіх мэт вяліся і вядуцца войны. Гісторыя, безумоўна, мэты гэтыя помніць, але па сапраўднасці, ніхто нікога сілай не перамагае. Калі гэта і здараецца, то не надоўга. З цягам часу ўсё вяртаецца на кругі свае. Дык ці апраўдваюць мэты вайны свае сродкі? Безумоўна ж, не! Але тут важна ведаць і тую праўду, што любая значная, уплывовая падзея ў гісторыі народа павінна мець сваю інерцыю паступовага “выцяснення” і “замяшчэння” па лекалах народнай формы-традыцыі, на прынцыпах павагі і разумення, на пачатках кансенсуса ў пошуку новых поглядаў на мінулае. Толькі так вайна павінна быць пераадолена ў бліжэйшай жыццёвай перспектыве чалавечага існавання, інакш абсурдным можа здацца далейшы гістарычны працэс, дзе вайна ўфундавана ў самую прыроду чалавечага жыцця і культуры.

Прыходзіцца канстатаваць, што ў канцы XX стагоддзя пасля так званага паражэння ў “халоднай вайне” і тымі

разбуральнымі працэсамі, якія абрынуліся на прастору былога Савецкага Саюза паспрыялі таму, што шэраг пісьменнікаў пад уплывам і ўраджаннем нахлынуўшых драматычных абставін вымушана былі значна скарэктаваць свой погляд на вайну, а месцамі нават заняць супрацьлеглую пазіцыю сваім ранейшым эстэтыка-маральным поглядам. Так расійскі літаратурны крытык, галоўны рэдактар маскоўскага часопіса “Новый мир” В. А. Васілеўскі ў адным з сваіх публічных выступленняў заявіў пра здарыўшыся факт “знікнення “ваеннай прозы”. У порыватнасці ён тлумачыць: “Але тая з’ява спецыфічная рускай літаратуры ХХ ст., якую мы называем ваеннай прозай. І якая пачалася – тэрміны могуць быць рознымі, ну вызначым, з “У акопах Сталінграда” В. Някрасава, -- гэта з’ява безумоўна, закончылася. Зноў жа можна назваць розныя межы, калі гэта з’ява завяршылася, выжыла сябе ў нейкім сэнсе, так для мяне гэтай вехай пачатку 1990-х г. з’явіліся публікацыі ў часопісе “Новы мір” двух тамоў кнігі В. Астаф’ева “Пракляты і забыты”. Калі казаць больш дакладна: не столькі публікацыя гэтых двух тамоў, колькі “неапублікаванне” трэцяга, ненапісанага тома” [2, с. 172]. Далей літаратуразнавец слушна зазначае, што ў ранейшай рускай ваеннай прозе “...нягледзячы на ўсю шматстайнасць жанраў, стыляў, індывідуальнасцей, было як раз такое падспуднае нават не агучваемае (яно нават не падлягала сумненню) перакананне, што вайна гэта не абсурд. Гэта вайна жорсткая, але не абсурдная падзея, у ёй ёсць сэнс. Зразумела, чаму яна ідзе, зразумела, чаму мы ваюем. І мне падаецца, што да тых пор, пакуль гэта з’ява працягвалася і жыла як нешта цэласнае, датуль і жыла гэта літаратура руская ваенная проза” [2, с. 174]. З усяго вышэй прыведзенага трэба прызнаць, што ў аснове сваёй думка даследчыка з’яўляецца справядлівай і для сучаснай беларускай прозы. Нельга не заўважыць той акалічнасці, што ідэйна-каштоўнасны і эстэтычны пафас сучаснай нашай ваеннай прозы ў нечым яўна “выдыхаецца”. Тыя мастакі слова, якія працавалі ў літаратуры на міленіўным пераломе і былі ўдзельнікамі ваенных падзей, захаванні ўнутраны патрыятызм і вернасць ідэалам сваёй маладосці – І. Шамякін, І. Навуменка, Я. Брыль, А. Савіцкі і інш., безумоўна, былі ў нечым разачараваны, крыху падаўлены, адбыўшыся рэзкім пераменам, таму ўсімі сродкамі і намагаліся знайсці тыя кропкі апоры, каб адшукаць магчымыя прычыны правалу, праз прызму сваіх роздумаў пра асабісты лёс, на матэрыяле

мастацкага і дзённікавага аўтабіяграфізму. Прыгадаем “Дзённікі” І. Шамякіна, Я. Брыля, аўтабіяграфічную кнігу В. Быкава “Доўгая дарога дадому”, серыю аўтабіяграфічных аповесцей І. Навуменкі, А. Савіцкага і інш.

Значэнне і маральную апраўданасць свайго ўдзелу ў вайне, яны імкнуліся абгрунтаваць праз асабісты лёс і веру ў правату сваіх ідэалаў і перакананняў, якія хоць і змяняліся, але ў нечым прынцыповым, стрыжнявым, жыццястваральным засталіся ў цэльным разуменні. Думку гэту можна падсумаваць урыўкам з аповесці І. Навуменкі “Юнацтва” “Маршыруй пакаленне! Ідзе вайна, якой, можа, не было ў гісторыі. На ёй ліецца кроў, губяцца маладыя жыцці. Але тваю Радзіму, пакаленне, топча вораг і не ваяваць ты не можаш...” [4, с. 578].

З іншага боку сваёй выразнай адметнасцю, канцэптuallyнай ідэйна-аксіалагічнай пазіцыяй да сутнасці вайны пазначана проза самага знакамітага беларускага “ваеннага” пісьменніка В. Быкава. У сваім праве разглядаць падзеі вайны з пункту гледжання дня сённяшняга, з яе прынцыповых негатыўных наступстваў для пакалення сваіх унукаў і праўнукаў, стварае эфект “выслізання” пісьменніка з ранейшых маральна-эстэтычных канонаў у поглядзе на самую сістэму каардынат, якія былі закладзены і (нават найлепш распрацаваныя ім жа) ў сацыяльна-ідэйным плане, і ў мастацка-каштоўнасным поглядзе на сэнсава-інтэгральную аснову такой падзеі як – Вялікая Айчынная вайна.

Пісьменнік-рыгарыст па сваёй аснове, які заўсёды імкнуўся правяраць жыццё і мастацтва па гамбургскаму разліку, у тым ліку і такую з’яву як вайна, Васіль Уладзіміравіч вырашыў, нам думаецца, што філасофія прэзэнцызма найбольш адэкватна можа даць адказ на мінулае нашага народа. Прэзэнцызм сыходзіць з таго, што рэальным можа прызнавацца толькі сучаснае. І толькі сучаснае і сучаснікі могуць адэкватна, па склаўшымся вынікам, даць ацэнку мінуламу. Тэорыя прэзэнцызму вельмі актыўна працуе на тое, каб мінулае успрымалася як канструкцыя, праект дня сённяшняга, з “лёгкай” трасфармацыяй ранейшых каштоўнасных і адаптыўных ідэалаў і звычак.

Апошнія творчыя здзяйсненні В. Быкава на ваенную тэматыку – аповесці “Балота”, “Пакахай мяне салдацік”, нізка апавяданняў “Палкаводзец”, “Зенітчыца”, “Пагорак”, “Падоранае жыццё”, “Кацюша”, “Палітрук Каламіец” і інш. бескампрамісна агаляюць суровую праўду вайны, нізводзяць учынкi чалавека на

ёй да бяссэнсоўных дзеянняў, больш таго, любы, нават самы здавалася звычайны эпизод, з'яўлення “кацюш” на перадавой, для нанясення артудару па ворагу, апыноўваецца страшнай трагедыяй для пехацінцаў, якія апынуліся блізка каля таго месца куды пад'ехала машына. Канцэптуальна дзеянні людзей на Вялікая Айчынная вайне для В. Быкава ўжо не з'яўляецца адной з апорных кропак, на якія трэба абапірацца пры пабудове новых маральна-каштоўнасных арыенціраў і адаптыўных практык. Вайна па яго перакананню, думаецца нам, не можа даць здатных форм чалавечых паводзін і памяць аб ёй толькі кансервуе духоўныя сілы народа.

Без перабольшання можна разам з тым канстатаваць той факт, што генератыўны пафас усёй ваеннай беларускай мастацкай літаратуры XX стагоддзя можна, без перабольшання, залічыць у дыскурс антываеннай, таму што беларускі народ у сваёй аснове нёс і выконваў па-большасці толькі захавальную місію ва ўсіх ваенных авантурах XX стагоддзя, якія выпалі на яго долю, а пісьменнікі ў меру свайго вопыту і таленту ўвасобілі гэта ў мастацкіх творах.

Здаецца, вайна найбольш папрацавала на экзістэнцыянальны тып беларускай ментальнасці выпрацаваўшы такія рысы народнага характару як талерантнасць, трывушчасць, умення разлічваць толькі на свае сілы, шукання выхаду ў здавалася ў невырашальнай сітуацыі, бо выпрацаваўшы на працягу стагоддзяў сялянскую звычайку цяжкі працаваць, што ў сваю чаргу прывучала і да высокай мяжы цяжкі болю, крыўд і пакут, давала магчымасць “расцягнуць” прастору часу, дзеля самазахавання.

Цікавым ў гэтым сэнсе падаецца сюжэтна-сэнсавы і мастацкі канфлікт, які раскрываецца ў аповесці “Душагуб” надрукаванай у часопісе “Полымя” за № 5, у 2005 годзе сучаснага аўтара В. Шабалтаса, які звярнуўся да тэмы мінулай вайны. У цэнтры ўвагі пісьменніка знаходзіцца канфлікт узнікшы паміж сялянамі вёскі Селюцічы і Андрэем Глушко, прыблiўшымся да іх вёскі “прымаком”.

“Да таго часу <даваеннага > ён да вяскоўцаў ужо крыху прыцёрся, выгляд свой не сімпатычны змякчыў справамі і словамі. Аказваецца, ён у свае 30 гадоў паспеў нават тры курсы сельгасінстытута скончыць. У час вучобы з нейкім не падзяліў дзяўчыну, наладзіў бойку знажом. Сапернік апынуўся ў бальніцы, асамога на нары ў астрог адправілі. Як выйшаў на

волю, то вырашыў дамоў не вяртацца, так параіў сакамернік, які быў родам з Сялюціч, прыехаў да Евы Петуховой, з якой і пачаў жыць. Усё гэта ён як на споведзі, выклаў перад новымі сябрукамі за чаркай на ладным падпітку, чым канчаткова зняў з сябе заслону таемнасці” [6, с. 53]. Але сапраўднай споведзі душы ў Глушко не адбылося. Дабрынёй і добрымі словамі ў адносінах да аднавяскоўцаў ён не вызначаўся, “ўсё больш уядаў ды яхіднічаў, на гора другіх спачуваннем не адгукаўся, а больш смакаваў чужую бяду” [6, с. 53].

Чужнец не змог выпрацаваць у сабе энергію дабрыні да суседзяў, не жадаў пераадолець сверб зласлівага і помслівага характару, які ўвесь час спіхваў яго на канфлікт з акружаючымі. Жаданне падпарадкоўваць сабе слабейшых, залішняя фанабэрыя перад роўнымі, памножанае на няўёмную прагу кіраваць і ўказваць іншым, рабілі сваю дрэнную паслугу душы героя твора, таму па ўсялякаму складваліся ў яго адносіны з аднавяскоўцамі. Найбольш было тых, “у якіх ад аднаго ягонага з’яўлення валасы дыбам уставалі” [3, с. 53]. Гэта ў мірны час, дзе можна было больш менш спакойна прыструніць грубіяна і дэбашыра. Які і сам імкнуўся не афішаваць свае злыя адносіны да большасці вяскоўцаў.

І вось прыйшла вайна, якая ў многім змяніла расклад паводзін людзей, шмат у чым дала магчымасць кожнаму прывіць свой сапраўдны запас чалавечага патэнцыялу. Андрэй Глушко з пачаткам мабілізацыі знікае з вёскі, і сабраўшы некалькіх сваіх былых сяброў-сакамернікаў, а таксама навакольных дзэзерціраў, арганізоўвае так званы партызанскі атрад. Але спружынай, галоўнай унутранай думкай застаецца жаданне як мага камфортней захаваць сябе ў трывожны момант гісторыі, здабыць сабе лёгкае “права на рэабілітацыю”. Пры гэтым ён не цураецца любых сродкаў мімікрыі і падстройвання пад сітуацыю, дзеля прыхавання сваіх эгаістычных, злых мэт і задум.

Асаблівую боль і нянавіць прыносіць Глушко думка пра жыхароў вёскі Сялюцічы, якія так шмат крыўды зрабілі яго самалюбству. І гэты “чарвяк злобы” так перапаўняе персанажа аповесці, што ён лічыць сваёй пярвейшай задачай не барацьбу з нямецкімі акупантамі, а менавіта з некаторымі астаўшыміся мужчынамі вёскі ў якой жыў некалькі год да вайны. І свой злачынны намер рэалізоўвае, забіўшы аднаго былога аднавяскоўца і да смерці запалохаўшы іншых.

Толькі на гэтым “душагубца” не спыняецца. Калі надарыўся спрыяльны момант паквітацца з усімі вяскоўцамі, ён з задавальненнем гэта выконвае. Ім задумана такая аперацыя партызан па вызваленню селючан з нямецкай аблавы, што ў выніку бяздарных паводзін па вызваленню, амаль усе вяскоўцы, за няўдалы напад партызан, былі сагнаны ў будынак школы і жывымі спалены. Выратаваліся і захаваліся толькі адзінкі з жыхароў вёскі.

Тыя хто вярнуўся пасля вайны ў вёску, па крупіцам пачалі адбудоўвацца і збіраць факты па вызначэнню сапраўднага вінаваўцы трагічных падзей. Пасля доўгіх разважанняў, супастаўлення фактаў і адкрыўшыся новых прызнанняў, селючане прыходзяць да пэўнай высновы, што галоўным віноўнікам гібелі іх блізкіх і родных ёсць Андрэй Глушко, былы партызанскі камандзір, а зараз другі сакратар райкама партыі.

Далей сюжэтныя падзеі аповесці будуюцца так, што нечаканая трагічная смерць Глушко, якога выцягнулі з затопленага нямецкага легкавога аўтамабіля, і які па ўсёй верагоднасці зваліўся з кволага і разам з тым крыху падпіленага маста, калі па ім пераязжаў “душагуб”, магла быць падстроена амаль кожным з жыхароў вёскі Селюцічы. Але следству ўстанавіць, хто гэта зрабіў канкрэтна, не ўдалося.

Народная помста за смерць блізкіх стала “актам справядлівасці”, людской адчайнай формай самазахавання. Так як для любога сацыяльнага калектыву амаль заўсёды характэрны дзеянні, якія б дазвалялі па магчымымі найбольш адэкватнымі сродкамі імкнуцца трымаць у рамках ці ізалявацца ад тых індывідаў, якія нясуць разбуральны, негатыўны зарад энэргетыкі, з якімі агульнае пражыванне лічыцца немагчымым.

Шкада толькі, што аўтар вельмі ўжо хадульна, псіхалагічна немагчыма і імкнецца паказаць паводзіны і дзеянні ўлады, якія ледзь ці не ўсе агулам падаюцца пасобнікамі “душагуба”. У такім спрошчаным, заангажаваным поглядзе і падыходзе да вырашэння складаных перапетыяў ваеннай і пасляваеннай рэчаіснасці аўтар збіваецца ў вырашэнні канфлікту да банальнай крымінальнай кругавой парукі. Што шмат у чым збядняе, і ў нечым амаль перакрэслівае цікавы і пасутнасці драматычна глыбокі фактычна-матэрыяльны пласт ваеннай праблематыкі.

Спробы больш маладой генерацыі пісьменнікаў паглыбіцца ў падзеі ваеннай рэчаіснасці пакуль слаба

знаходзяць сваё дастатковае мастацка-вобразнае і ідэйна-псіхалагічнае ўвасабленне ў раскрыцці “механікі” ісціных прычын паводзін сваіх герояў у ваенных абставінах. Многія сюжэты твораў грашаць спрошчанасцю фабульных пабудов, выразнай ангажаванасцю “асучасненым” часавым момантам, павышаным рэлетывізмам у разуменні сапраўдных законаў самаруху гістарычнай і сітуацыйнай практыкі.

Так у сваім апавяданні “Амерыканка” пісьменнік В. Дубінка даволі вольна абыходзіцца з “сакральным полем” ваеннай і народнай памяці пра вайну, імкнучыся ў саркастычнай манеры абмалёўваць жыццёвыя калізіі жанчыны, якая атрымала медаль “За баявыя заслугі”, якія пісьменнік лічыць, што яна заслужыла толькі шляхам “лёгкіх паводзін”. Раней класікі беларускай літаратуры ў ацэнцы паводзін сваіх герояў пад час трагічных падзей вайны кіраваліся мастацкім і чалавечым прынцыпам і досведам не ва ўсім ісці на паваду агульнай, хай то была ідэалагічная схема-думка, ці абыйдзеная думка-павярхоўка акружаючых, а імкнуліся заглыбіцца ў псіхалогію чалавека на вайне, зразумець паднаготны імпульс яго ўчынкаў. У дадзеным выпадку, пісьменнік з-задаўленнем хапаецца за бясклопатную абыйдзеную, зніжаную думку і выкладае яе як ісціну ў апошняй інстанцыі. “Для простага люду нашага мястэчка Ева Пацыкайлік – курва. А не дык больш абразлівае: амерыканка (насіла гумаўя боцікі з кутасікамі – “амерыканкі” [3, с. 112]. Вось такі спрошчаны пагляд аўтара на сённяшняга ветэрана вайны.

У заключэнні хацелася б зазначыць традыцыя закладзеная беларускай мастацкай прозай пра Вялікую Айчынную вайну застаецца пакуль адной з вызначальных частак нашых поглядаў на мінулае, якая дазваляе нам утрымліваць сувязь з гіторыяй народа, прадаўжае прыдаваць сэнс нашаму годнаму чалавечаму пачуванню ў сучаснасці і надае аптымізм на будучыню. І сённяшнім майстрам слова трэба з асаблівай ашчаднасцю ставіцца да заваёў нашых бацькоў і дзядоў, атаксама да папярэдніх дасягненняў нашай мастацкай літаратуры, не зніжаючы яе мастацка-эстэтычныя і гуманістычныя вартасці.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Блок М. Апология истории, или Ремесло историка / М. Блок – 2-е изд. Пер. с фр. – М.: Наука, 1986. [1949].

2. Василевский А.В. Эта война жестока, но не абсурдна, в ней есть смысл / А.В. Василевский // Война в славянской литературе – Мозырь: ООО ИД “Белый Ветер”, 2006.
3. Дубінка В. Амерыканка / В. Дубінка // Дзеяслоў – 2007. – № 27.
4. Казько В.А. Правда гораздо глыбже и страшнее / В.А. Казько Война в славянской литературе – Мозырь: ООО ИД “Белый Ветер”, 2006.
5. Навуменка І. Дзяцінства. Падлетак. Юнацтва: Аповесці / І. Навуменка. – Мінск: Юнацтва, 1997.
6. Шабалтас В. Душагуб / В. Шабалтас // Польша – 2005. – № 5.